

Све недаће које живот собом носи, радости, литературу, историјске јаме, ламенте и љубавне јаде, другарства и борбе, пјесник Душан Костић је носио и о њима пјевао, и тако, пјевајући, живио.

Дамјан ЋУЛАФИЋ

НЕЗНАНИ ХЕРОЈИ НАШЕ ДРАМЕ

Марта Фрајнд, *Знани и незнани: Есеји о српској драми деветнаестог века*, Задужбина „Николај Тимченко”, Лесковачки културни центар, Лесковац 2020

Након студија *Оледи о српској позоришној периодици* (Матица српска 2015) и *Песници у позоришћу: оледи на српску међурајну драму* (Службени гласник, 2019) и многих других, Марта Фрајнд наставља да се бави позоришним и драмским темама у књизи *Знани и незнани* (Лесковачки културни центар, 2020). Књига је објављена након додељивања награде „Николај Тимченко” за књигу *Песници у позоришћу: Оледи на српску међурајну драму*. Подсећајући на „познате, а никада довољно упознате и непознате, а неправедно заборављене” драмске писце деветнаестог века, ауторка појашњава одређена затамњена места у њиховом драмском опусу. Сусрећу се нова читања Стерије, Косте Трифковића, Драгутина Илића, Манојла Ђорђевића Призренца и Стојана Новаковића, сувереног читања драме и позоришта, чиме ова студија представља вишеструки допринос познавању драме 19. века – и као изузетно значајан прилог проучавању историје драме, и као вредан прилог проучавању позоришне уметности. Иако је природа сабраних есеја различита, ауторка има једну важну заједничку идеју – то је напор да се од заорава сачувају или од заорава отргну важни људи наше драмске књижевности. Иако и сама ауторка потенцира да су текстови настали у различито време и различитим поводима, књига делује хомогено и целивито. Тежећи за правом и истинитом сликом токова у театру, ауторка се трудила да истражи и велике писце попут Стерије и оне који се поред Стерије не могу мерити по квалитету. У вери да није с позориштем готово, како је писао Бодријар, Марта Фрајнд подсећа на могућност да редитељ упознавањем оваквих текстова открије и позоришни потенцијал. Теоријским промишљањем таквих тема, ауторка недвосмислено констатује естетску и позоришну вредност неких писаца, те открива нови рудник драматуршких текстова.

Већ првим текстом „Сукоб Стеријиних комичких јунака са стварношћу” наговештава групу текстова о Стеријиној драматургији, примарним темама („Женидбе и удадбе Ј. С. Поповића као предсказање

сопствене судбине”) и неким његовим делима („Стерија, историја и Аристофан”). Поред наведених начина обликовања комичних јунака код Стерије, ауторка подсећа да су се сличне драмске ситуације могле видети код Аристофана и Плаута, Молијера и Стеријиних савременика. Стеријин „свет српске дијаспоре у аустријској царевини” суочен је са двоструким ограничењима: шире и уже заједнице. Блискост са трагедијом исказује се управо у тој борби Стеријиних јунака са светом који га не прихвата у потпуности. Ауторка предочава и Стеријину обраду теме брака у тексту „*Женигбе и Угадбе* Јована Стерије Поповића као предсказање сопствене судбине”, у којем тумачи Стеријину тетралогију о браку. У новом читању *Рогољубаца* Фрајнд разматра српску историју у односу на друге Стеријине драме, али и указује на до сада недовољно истражене везе са Аристофановим комедијама. Сагледавањем историјског контекста у Стеријиним драмским комадима, указано је на критички став према историји и према заблудама у романтичарском осећању националног и историјског. Подстакнута поставком Стеријиног *Нахога Симеона* у режији Дејана Мијача 1981. године у Југословенском драмском позоришту и критике коју је о представи написао Јован Христић („Сироти Стерија”, *Књижевност*, бр. 5–6, 1981), ауторка пише текст „Стеријина жалосна позорја јуче, данас, сутра”. Тиме је постављено важно питање постављања домаћих и страних комада и учењавања „новог” у редитељску интерпретацију драмског дела, као и односа критике и сцене (за шта је прави пример есејистика Јана Кота). Ауторка, потом, указује на измене театарских могућности и искустава у историји позоришта, као и промене у менталитету, у разумевању публике итд. Подстакнута редитељским инсценирањима, најпре Мијачем, Марта Фрајнд наглашава да је за Стеријина жалосна позорја најважније размишљати о начинима поставки Стеријиних квалитетом слабијих дела, како би се од њих начинила одлична представа. Јасно је познавање стеријанског хибридног жанра и подела на „весела позорја” и „жалосна позорја”, али подједнако указивање на могућности варирања „комичног и трагичког модела у читању жалосних позорја”.

Пратећи Трифковићев шаљиви опус, Марта Фрајнд је у раду „Једночинке Косте Трифковића – квалитети и корени” понудила озбиљан допринос истраживању Трифковићевог дела, подсећајући на теорију сажимања коју је објаснио Викторијан Сарду („Позоришно дело је, пре свега, дело сажимања”). Ауторка наводи видове економисања драмским материјалом, који су карактеристични за Трифковића, без обзира да ли се ради о шаљивој игри, шали са певањем, шаљивој игри са певањем или о драмолету. Определујући се за једночинке, Коста Трифковић спроводи сажимање на готово свим нивоима структуре драмског дела. Наводећи сажетост, схематизацију, паралелизам и фиксираност као важне

композиције Трифковићевих једночинки, ауторка отвара нова питања о овом важном књижевном стваралаштву.

У другом делу књиге ауторка пажњу посвећује пажњу непознатим, а неправедно заборављеним ауторима и делима српске књижевности, као што су посрбе на српским позорницама деветнаестог века, драмски прикази Првог и Другог српског устанка, драма *Црногорци* Стојана Новаковића, комично стваралаштво Драгутина Илића и комади Манојла Ђорђевића Призренца. Наглашавајући историјски подтекст настанка „посрба” и значаја за српску драмску књижевност, ауторка наглашава да су се наши велики писци попут Стерије, Трифковића и Нушића бавили повремено овим драмским обликом, указујући на то да су посрбе важна карика у рецепцији драмских облика у 19. веку. Почев од *Благородног сина* (сеоска весела игра у једном дјејствију, састављена на просто србски Емануилом Јанковићем), преко Стеријиних комада *Заручник и заручница у једној особи* (према Коцебуу), *Несрећне Думбушлије* од Нестроја и *Ернани* Виктора Игоа, Марта Фрајнд значалки тумачи и разврстава посрбе, не пропуштајући прилику да нагласи значај Српског народног позоришта у неговању оваквог драмског облика. Сажимајући досадашње резултате истраживања посрба и архивске податке који показују рад на посрбама, Фрајнд указује на вишезначну употребу термина „посрбе”.

Иако су ретко проучаване драме које су посвећене Првом и Другом светском рату, Марта Фрајнд издваја и указује на најкарактеристичније комаде, а потом тумачи битна питања попут односа историје и фикције, врсте и утиска публике, начина представљања историјских личности и догађаја. Чини се да је ово поглавље требало да заузме већи део у овој студији, имајући у виду да је реч о битном, релативно неосветљеном подручју историјске драме, у којем је Марта Фрајнд поставила важне смернице. Драма *Црногорци* Стојана Новаковића (објављена први пут у *Зборнику Мајице српске за књижевности и језик* 1977. године, 25/2, стр. 289–387) нашла је своје место у студији Марте Фрајнд. Овај комад један је од оних комада који су извршили важне промене у току историјске драме 19. века, посебно у погледу националне историје. Испуњавајући културни и родољубиви задатак, *Црногорци* Стојана Новаковића, овај комад је наишао на благу критику Марте Фрајнд, која је његовом творцу опростила неке младалачке превиде у драматургији. У раду „Комично стваралаштво Драгутина Илића” ауторка се дистанцирала од присутног дискурса заборављања и аналитички приступила делу Драгутина Илића, са идејом ослобађања стереотипа о заборављеном и маргинализованом писцу, ослањајући се на комедиографска дела. Иако је књижевно стваралаштво, жанровски разнолико, наилазило на потпуно различита дефинисања и смештање у различите књижевне правце, ауторка запажа да је комедиографски опис његов најслабији сегмент. Фрајнд наглашава три

комада као у потпуности успела *Сваком своје (Лихварка)* 1884, *Оймица (Свайнови)* 1887. и *Три дејствија* 1906. У кратком пресеку комедиографског рада Драгутина Илића, ауторка закључује да је, ипак, подарио квалитет историји драмске књижевности. Маргинализовани аутори драмске баштине, попут Манојла Ђорђевића Призренца, посебно су интересантни Марти Фрајнд. Овакви комади појавили су се на самом крају 19. века и били су успешно играни у Београду (*Слободарка, Злајна њивна, Јасмина и Ирена*), у Загребу (*Злајна њивна*), у Новом Саду (*Слободарка, Јасмина и Ирена*). Манојло Ђорђевић Призренац издвојен је као одличан пример драмског стваралаштва које треба чувати.

Студијом *Знани и незнани* Марта Фрајнд још једном потврђује да је важан глас историје драме и позоришта који деценијама упорно и континуирано склања прашину која се слаже на историјску театрологију. Као корисно штиво из области историје драме и историје књижевности, ова студија недвосмислено упућује на следећи закључак: након дугог театролошког истраживања, у чијем фокусу је било истраживање историјске драме, заслужено је да овакве публикације Марте Фрајнд постану нека врста уџбеника из области историје драме.

Мсп Милена Ж. КУЛИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Докторске студије
milenakulic1@gmail.com